

Oponentský posudok na habilitačnú prácu PhDr. Anity Huťkovej, PhD. *Všeobecnolingvistické aspekty prekladu*

Translatológia či teória prekladu sa v súčasnosti dostáva do popredia záujmu filologických náuk, čo je výsledkom rozsiahlych premien v našom celkovom kultúrno-spoločenskom a komunikačnom kontexte. Rôzne aspekty prekladateľských aktivít zaberajú čoraz širší priestor, o čom jednoznačne svedčí posudzovaná habilitačná práca PhDr. A. Huťkovej, PhD., pričom preklady v prekladateľskom aj tlmočnickom procese nadobúdajú viaceré špecifické charakteristiky. Habilitantka takto prepája a zjednocuje východiská všeobecnej jazykovedy s celkovou teóriou prekladu a z obsahu práce je zrejmé, že uvedená téma je v centre jej záujmu už dlhšie obdobie. Napokon v habilitačnej práci je priamo zdôrazňované, že je výsledkom spojenia desiatich samostatných vedeckých prác a tie v novej podobe tvoria jeden vedecký text, v ktorom sa autorka opiera o početných domácich a zahraničných odborníkov, prostredníctvom ktorých analyzuje celý komplex jazykovednej, prekladateľskej a kulturologickej (lingvokulturologickej) tematiky.

Terminológia všeobecnej jazykovedy je takto aplikovaná v širokom kontexte prekladateľských postupov. V prvom rade záujme interpretácia textu prostredníctvom termínu „diskurz“, ktorý v súčasných filologických vedách má rozmanité interpretácie. Hádám jedným z najdôležitejších východísk pri prepojení všeobecnej jazykovedy a teórie prekladu sú termíny „text“, „kontext“, „text ako znak“, „komunikát“ a iné. V tejto súvislosti sa žiada obrátiť pozornosť na *kontext*, ktorý je veľmi dôležitý pre pochopenie obsahu konkrétnych jazykových výrazov (lingvokultúrom podľa Vorobjova, 1997) so zvýšenou etnokultúrnou konotáciou v pôvodnom etnokultúrnom prostredí. Tým viac je adekvátne prijatie kontextu pri preklade veľmi dôležité, čo je v práci opakovane zdôrazňované. Autorka v uvedených širších súvislostiach interpretuje *text ako znak*, čo je zvlášť v prekladateľskom procese mimoriadne dôležitý faktor. Z celého textu habilitačnej práce získavam presvedčenie o tom, že A. Huťková ponúka hlboké a presvedčivé poznatky o prekladateľskej problematike v súčasnom širokom filologickom prostredí. Možno súhlasiť s jej tvrdením, že *preklad nikdy nebude adekvátny* (s.38), hoci výsledný preložený text je produktom špičkového prekladateľa. Z toho pohľadu je každý preklad jedinečný. Známy ruský spisovateľ V. Nabokov vytvoril dva varianty románu *Lolita* – anglický a ruský, pričom v oboch textoch evidujeme zákonitú najmä však kontextové a etnokultúrne rozdiely. Napríklad *anglicizmy* v ruskom texte románu sú výrazným interkultúrnym ukazovateľom najmä v ruštine postsovietkeho obdobia, no na druhej uvedené jazykové jednotky v tejto podobe nemôžeme evidovať v anglickom variante románu, ten mimochodom poslužil ako zdroj pre slovenský preklad. Určite by sa viditeľne odlišoval, keby preklad do slovenčiny bol vytvorený z ruského variantu románu.

Využívanie poznatkov všeobecnej jazykovedy v translatológii má svoje logické opodstatnenie, lebo okrem iného sa navzájom obohacujú obidve spomínané filologické disciplíny a ďalšie interdisciplinárne odbory. S nevyhnutnosťou ich širokého prepojenia sa stretávame v dnešnej komunikácii prakticky stále. V rôznych podobách prekladateľskej činnosti, vrátane vzdelávacej, sa neraz utvrdzujeme v naliehavej potrebe hlbokého vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov. Potvrďuje to aj nasledovný príklad: *V r. 2018 po prezidentských voľbách v Rusku sa redaktor ČT v Moskve pýtal jedného staršieho Ruska, koho volil. Ten mu odpovedal, že Putina. Redaktor na svoju otázku: Prečo? – dostal nasledovnú odpoveď: „Na zlo nadmennomu sosedu“. Bolo zrejme, že český redaktor napriek plynulému ovládaniu ruštiny odpoveď nepochopil a vo večernom televíznom spravodajstve to bolo*

interpretované iba prostredníctvom povrchného prekladu – „Na zlosť nedobrému susedovi“. Pritom kľúčovým momentom v slovách spomínaného Rusa bol kontext Puškinovej poémy *Medený jazdec*, v ktorej uvedenými slovami hodnotí vtedajšie vzťahy Ruska a Švédska cár Peter Veľký. Tento príklad nech poslúži na úvahu: *Ako mal postupovať český redaktor, aby jeho reportáž bola prijatá v Čechách na adekvátnej úrovni?* Úzko je s tým prepojená úloha komentárov k prekladu, ktoré neraz chýbajú. Napríklad posledný ekumenický preklad Biblie do slovenčiny obsahuje pomerne rozsiahle komentáre odborníkov. Uvedený príklad z ruského prostredia takisto potvrdzuje vyššie spomínanú citáciu autorky o nemožnosti vytvoriť úplne adekvátny preklad. Nebráni to však tomu, aby sa prekladatelia a tlmočníci nesnažili o priblíženie sa k uvedenej adekvátnosti čo najviac. Habilitačná práca svojim spôsobom podnecuje k presvedčeniu o nevyhnutnosti hlbokého vzdelania prekladateľov a tlmočníkov.

K všeobecným jazykovedným východiskám patrí tiež analýza jazykového znaku prostredníctvom *sémantického trojuholníka*. Áno, ten je veľmi vhodným teoretickým základom pre porozumenie konkrétnych jazykových jednotiek ako jazykového znaku. No v skúmaní konkrétneho spomínaného znaku v širších súvislostiach sa ponúka takisto *štvrtý prvok*, čím by sme mohli hovoriť o *sémantickom štvoruholníku* najmä vďaka neraz bohatým **asociáciám a etnokultúrnym konotáciám** konkrétnych jazykových jednotiek. *Má teda svoje opodstatnenie spomínaný termín?* Ako príklad na úvahu ponúkam známu myšlienku z Nového Zákona: *Skôr prejde ťava uchom ihly, ako boháč do kráľovstva nebesného*. Na prvý pohľad sa zdá, že asociácie medzi *uchom ihly a ťavou* nenachádzame a preto namiesto slova „*ťava*“ malo byť v texte slovo „*lano*“, čo má svoju logiku. Podľa tejto verzie mohli urobiť chybu prví prekladatelia, ktorých zmiatla zvuková podobnosť slov „*ťava*“ a „*lano*“ v pôvodnom texte.

Habilitačná práca Huťkovej obsahuje bohaté asociácie s ďalšími jazykovedno-prekladateľskými témami. Do súčasného komunikačného priestoru v rámci interkultúrnej komunikácie vstupujú nové fenomény, akou je napríklad *tretia kultúra*, čoho výrazným svedectvom je pozícia anglického jazyka najmä v súčasnej medzinárodnej komunikácii. Autorka pri danej téme spomína aj esperanto (Zamenhof, 1887), ktoré charakterizuje ako *neúspešný projekt* a nazýva ho *umelým jazykom* (s.39). No priamo v prostredí profesionálnej interkultúrnej komunikácie a esperantistov sa skôr používa pojem *plánový jazyk* a na uvedenom vedeckom pozadí pravidelne prebiehajú svetové kongresy *esperantistov*, na ktorých sa zdôrazňuje potreba efektívnej medzinárodnej komunikácie ako jeden zo zdrojov medzinárodného porozumenia.

Veľmi dôležitým faktorom, zvyšujúcim poslanie prekladu, je často v rôznych kontextoch uvádzaná *globalizácia*. Stretávame sa pritom s jej aplikáciou v politike, ekonomike, medzinárodných vzťahoch, obchode a pod. Takmer neevidujeme úvahy a analýzy poslania *globalizácie v rozširovaní jednotnej duchovnej náuky*, v priestore ktorej často evidujeme výrazne protirečenia a niekedy až nevraživosť, čo vedie k tragickým udalostiam (*islamisti=teroristi, kresťania=križiaci*). *Aké sú autorkine poznatky o tejto problematike?*

Celý rád sociálno-komunikačných tém sú v habilitačnej práci takisto posudzované najmä v prekladateľskom kontexte a každá z nich obsahuje v sebe bohaté možnosti podrobnejšej analýzy. Asi najviac sa možno sústrediť na etnokultúrne súvislosti s prekladom, pričom v práci je výstižné konštatovanie, že *kultúry sú nepreložitelné* (s. 50).

Jedným z dôležitých svedectiev spomínaného konštatovania je rozbor *šandardu a subšandardu pri preklade*. Za týmto účelom habilitantka uvádza bohatý faktografický materiál najmä z diel maďarského spisovateľa P. Esterházyho a jeho prekladov do slovenčiny.

Táto časť habilitačnej práce tvorí osobitný celok a často presahuje jej pôvodné tematické zameranie. Aj v tejto časti habilitačnej práce sa stretávame s širokým tematickým prístupom od teoretických východísk prekladu najmä v podaní známej Nitrianskej školy, cez istý obsahový rozbor jednotlivých diel Esterházyho, ich literárno-vedné posudzovanie až ku konkrétnym komentovaniam bohatých ilustrácií. Je zrejmé, že autorka má zámer dokumentovať bohaté etnokultúrne špecifiká, v našom prípade z maďarského prostredia a možnosti ich prekladu do slovenčiny. Niekoľko môže prekvapiť, že základným ilustračným materiálom sú najmä *vulgarizmy* dokonca v tom najhrubšom vydaní, ktoré v dielach spomínaného autora často vyslovujú ženy. Ťažko uveriť, že ide o typickú ženskú komunikáciu, pričom v habilitačnej práci sa práve uvedeným jazykovým jednotkám venuje značná pozornosť. Tvorba Esterházyho je charakterizovaná ako postmodernizmus, zdôrazňuje sa jeho jazykové majstrovstvo s bohatou slovnou zásobou spomínaných *vulgarizmov*. Iste, aj to je jazykový a etnokultúrny produkt, v ktorom nachádzame bohaté sociálno-komunikačné a kultúrne pozadie, no to sa dá nájsť takisto v iných jazykových expresívnych výrazoch bez vulgárneho významu. Zostáva však skutočnosťou, že v našich časoch sa *vulgarizmy* používajú pomerne intenzívne nielen v úzkom okruhu známych, no tiež v oficiálnom komunikačnom prostredí. Ako príklad môže poslúžiť výraz ruského prezidenta Putina *močiť v sortire*, ktorý autor použil v súvislosti s teroristickým aktom v Moskve r. 1998, pri ktorom boli vyhodené do vzduchu dve výškové bytovky so stovkami obyvateľov. Putinova reakcia bola rozhorčená a spontánna a našla podporu v širokej ruskej verejnosti. Neskôr sa za ňu ospravedlnil, no v ruskom komunikačnom prostredí je tento *argotický*, teda subštandardný výraz stále aktívny. Keďže v slovenčine argotická zložka jazyka takmer neexistuje, tak novinárka Procházková ho preložila po svojom – *topiť na hajzli* (*močiť* v ruskom argotickom jazyku znamená *vraždiť*). Tento príklad ilustruje istú sociálno-komunikačnú funkčnosť niektorých *vulgarizmov*, vyjadrujúcich momentálny citový stav a rozhorčenosť, vyúsťujúcu do expresívnej komunikačnej podoby. V každom prípade bežný čitateľ sa môže pýtať: *Plnia vulgarizmy v takej podobe, ako je to u niektorých spisovateľov (okrem Esterházyho Sorokin v Rusku, kniha Zomri na Slovensku a pod.) skutočné poslanie umeleckej literatúry a slova vôbec?*

Posudzovaná habilitačná práca PhDr. Anity Huťkovej, PhD. predstavuje obrazne povedané široký *horizontálny* pohľad na jazyk prostredníctvom viacerých filologických odborov. Je pritom možný aj iný prístup, tak povediac *vertikálny*, keď sa autor(ka) sústreďuje na úzku problematiku v rámci filológie. Je na autorovi, aký postup mu je bližší. Habilitantka v každom prípade prezentuje svoje bohaté poznatky z jazyka, literatúry, prekladu a z ďalších interdisciplinárnych odborov a predloženou habilitačnou prácou dokazuje oprávnenosť svojej ašpirácie na vedecko-pedagogický titul „docent“. Preto po úspešnej obhajobe jej navrhujem udeliť spomínaný titul v odbore všeobecná jazykoveda.

Prešov, 19. január 2021

prof. PhDr. Jozef Sipko, PhD.